

توسعه اقتصادی و برنامه‌ریزی

تالیف:

محمود حائریان اردکانی

«عضو هیئت علمی دانشگاه الزهراء»

انتشارات آوای نور

تهران - ۱۳۹۶

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حائریان اردکانی، محمود، ۱۳۲۸
توسعه اقتصادی و برنامه ریزی / تألیف محمود حائریان اردکانی
تهران: آوای نور، ۱۳۸۵
ص. ۳۳۲

۹۶۴-۵۸۱۹-۷۲-۵

فیپا

کتابنامه: [۳۳۰] - ۳۳۲

رشد اقتصادی. سیاست اقتصادی. اقتصاد توسعه. کشورهای در
حال رشد — سیاست اقتصادی.

۳۳۸/۹

۷۵ ت ۲ ح /

۸۵-۲۱۵۶۴

کتابخانه مل

توسعه اقتصادی و برنامه ریزی

تألیف: محمود حائریان اردکانی

ناشر: انتشارات آوای نور

چاپ هفتم ۱۳۹۶

تیراژ: ۲۰۰ جلد

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۸۱۹-۷۲-۷

● تهران: خیابان انقلاب - خیابان ۱۲ فروردین - خیابان وحید نظری - پلاک ۹۹

تلفن: ۶ - ۶۶۹۶۷۳۵۵ / نمابر: ۶۶۴۸۰۸۸۲

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است

قیمت ۲۵۰۰۰ تومان

فهرست

۹	..... مقدمه
۱۱	..... فصل اول: مقدمه
۱۱	..... ۱-۱ مقدمه
۱۸	..... ۱-۲ داده های توسعه
۲۱	..... فصل دوم: توسعه اقتصادی چیست؟
۲۱	..... ۲-۱- تاریخچه توسعه اقتصادی
۲۴	..... ۲-۲ توسعه چیست؟
۲۴	..... ۲-۳ اهداف و ابزار توسعه
۲۷	..... ۲-۴ سیر تاریخی توسعه نیافتگی در شرق
۳۸	..... ۲-۵ وضع فعلی جهان
۴۰	..... ۲-۶ توسعه پایدار
۴۵	..... فصل سوم اندازه گیری رشد و توسعه
۴۵	..... الف- تولید ناخالص داخلی و تولید ناخالص ملی
۵۲	..... ب- معیارهای سنجش توسعه
۵۴	..... ۱- شاخص ترکیبی توسعه اجتماعی
۵۴	..... ۲- شاخص کیفیت فیزیکی زندگی
۵۶	..... ۳- شاخص توسعه انسانی
۵۹	..... ۴- شاخص های پایداری توسعه
۶۵	..... فصل چهارم: مشخصات کشورهای در حال توسعه
۶۵	..... ۴-۱ مقدمه
۷۵	..... ۴-۲ مشخصات کشورهای در حال توسعه
۱۰۹	..... فصل پنجم: عوامل توسعه و عدم توسعه
۱۰۹	..... ۵-۱ عوامل توسعه کشورهای صنعتی
۱۱۱	..... ۵-۲ عوامل مؤثر در توسعه اقتصادی کشورهای در حال توسعه
۱۱۹	..... فصل ششم: نظریه های توسعه
۱۱۹	..... ۶-۱ مقدمه
۱۱۹	..... ۶-۲ نظریه های اقتصاددانان مکتب کلاسیک
۱۳۰	..... ۶-۳ نظریه های بعد از جنگ جهانی دوم
۱۴۵	..... فصل هفتم: نقش جمعیت

۱۴۵	۷-۱ سیر رشد جمعیت جهان .....
۱۴۹	۷-۲ رشد جمعیت و کیفیت زندگی .....
۱۵۰	۷-۳ نظریه انتقال جمعیت .....
۱۵۱	۷-۴ عوامل مؤثر بر رشد جمعیت .....
۱۵۵	۷-۵ تغییرات جمعیتی در کشورهای اروپایی در حال گذار .....
۱۵۶	۷-۶ رشد جمعیت جهان در آینده .....
۱۵۷	۷-۷ نقش آموزش در جمعیت .....
۱۵۹	۷-۸ افزایش جمعیت و احتمال قحطی .....
۱۶۰	۷-۹ منافع و معایب افزایش جمعیت .....
۱۶۱	۷-۱۰ تئوری جمعیت مالتوس .....
۱۶۱	۷-۱۱- تحدید رشد جمعیت .....
۱۶۵	فصل هشتم: توسعه صنعتی .....
۱۶۵	۸-۱ مقدمه .....
۱۶۶	۸-۲ صنعت در مقابل کشاورزی .....
۱۶۶	۸-۳ توسعه صنعت در کشورهای در حال توسعه .....
۱۶۸	۸-۴ سیر تاریخی تحولات توسعه .....
۱۷۰	۸-۴-۱ انقلاب کشاورزی .....
۱۷۱	۸-۴-۲ انقلاب صنعتی .....
۱۷۳	۸-۴-۳ روش های تولید در قرن بیستم .....
۱۷۹	۸-۴-۴ اقتصاد اطلاعاتی .....
۱۸۱	۸-۴-۵ جامعه فرا صنعتی .....
۱۸۹	۸-۵ استراتژی صنعتی: عبور از مرحله سنتی به مرحله صنعتی .....
۱۹۳	۸-۶ نوسازی صنایع ایران .....
۱۹۶	۸-۷ نوسازی جامعه در ایران .....
۲۰۱	فصل نهم: نا برابری درآمد و فقر .....
۲۰۱	۹-۱ عدم برابری درآمد بین کشورها .....
۲۰۴	۹-۲ هزینه وفایده نابرابری درآمد .....
۲۰۷	۹-۳ فقر .....
۲۰۶	۹-۳-۱ جغرافیای فقر .....
۲۰۸	۹-۳-۲ دور باطل فقر .....
۲۱۱	فصل دهم: نقش آموزش در توسعه .....
۲۱۱	۱۰-۱ مقدمه .....

۲۱۳	۱۰-۲ آموزش و سرمایه انسانی .....
۲۱۶	۱۰-۳ در صد باسوادی در دنیا .....
۲۱۷	۱۰-۴ اثرات آموزش .....
۲۲۰	۱۰-۵ معیارهای سنجش آموزش .....
۲۲۲	۱۰-۶ هزینه های آموزش و پرورش .....
۲۲۶	۱۰-۷ آموزش ابتدائی و سواد .....
۲۲۹	۱۰-۸ آموزش متوسطه و عالی .....
۲۳۳	۱۰-۹-آموزش روستائی .....
۲۳۵	فصل یازدهم: تجارت بین المللی و توسعه .....
۲۳۵	۱۱-۱ مقدمه .....
۲۳۵	۱۱-۲ تاریخچه تجارت خارجی .....
۲۳۶	۱۱-۳ وضعیت تجارت جهانی .....
۲۳۷	۱۱-۴ خودکفائی یا وابستگی کشورها به خارج .....
۲۴۰	۱۱-۵ وجوه اصلی فرق بین بازرگانی داخلی و خارجی .....
۲۴۴	۱۱-۶ تجارت بین المللی در قرن بیستم .....
۲۵۵	فصل دوازدهم: سلامت و طول عمر .....
۲۵۵	۱۲-۱ مقدمه .....
۲۵۶	۱۲-۲ روند جهانی بهبود سلامت .....
۲۶۰	۱۲-۳ ساختارهای سنی جمعیت .....
۲۶۳	۱۲-۴ تصویر جهانی بهداشت در سال ۲۰۰۵ .....
۲۶۶	۱۲-۵ چالش های آینده .....
۲۶۹	فصل سیزدهم: محیط زیست و شهرنشینی .....
۲۶۹	۱۳-۱ مقدمه .....
۲۷۱	۱۳-۲ آلودگی هوا .....
۲۸۱	فصل چهاردهم: خصوصی سازی .....
۲۸۱	۱۴-۱ مقدمه .....
۲۸۲	۱۴-۲ مالکیت عمومی-خصوصی .....
۲۸۵	۱۴-۳ روند خصوصی سازی .....
۲۸۷	فصل پانزدهم: کمک های خارجی و سرمایه گذاری خارجی .....
۲۸۷	۱۵-۱ مقدمه .....
۲۸۹	۱۵-۲ روانه های سرمایه خصوصی .....

۲۹۳	فصل شانزدهم: در جستجوی یک استراتژی جامع توسعه
۲۹۳	۱۶-۱ مقدمه
۲۹۳	۱۶-۲ سرمایه اجتماعی و همبستگی اجتماعی
۲۹۵	۱۶-۳ نقش سیاست های دولت
۲۹۷	۱۶-۴ مشکلات و تصمیمات
۲۹۹	هفدهم: برنامه ریزی توسعه
۲۹۹	۱۷-۱ مقدمه
۳۰۰	۱۷-۲ نظریات در مورد برنامه ریزی؟
۳۰۱	۱۷-۳ تعریف برنامه ریزی
۳۰۲	۱۷-۴ انواع برنامه ریزی
۳۰۴	۱۷-۵ برنامه ریزی در کشورهای در حال توسعه
۳۰۶	۱۷-۶ دلایل لزوم برنامه ریزی
۳۰۶	۱۷-۷ مدل های برنامه ریزی
۳۰۷	۱۷-۷-۱ مدل هارود-دومار
۳۰۸	۱۷-۷-۲ مدل تاکشی واتانابه
۳۰۹	اصطلاحات
۳۲۹	منابع و ماخذ

مقدمه مؤلف

با پایان یافتن جنگ جهانی دوم، قدرت کشورهای بزرگ آن روز برای ادامه تسلط مستقیم بر کشورهای تحت سطر خود به حداقل خود رسید و آنها به ناچار رای به استقلال کشورهای مستعمره دادند. دو خصوصیت عمده این استقلال ظهور ملی گرایی و دیگرآگاهی از توسعه اقتصادی بود. از بعد توسعه اقتصادی، در ابتدا رهبران کشورهای تازه استقلال یافته و نخبه مردم آن به اختلاف عظیم بین سطح زندگی مردم خود با کشورهای پیشرفته پی بردند. با افزایش سطوح سواد و پیشرفت آموزش در کشورهای درحال توسعه و نهایتاً پیشرفت تکنولوژی اطلاعات، عموم مردم کشورهای در حال توسعه به طور فزاینده ای نسبت به عدم برابری بین المللی و خصوصاً افزایش آن آگاهی یافتند. اکنون مردم دنیا آگاه هستند که علاوه بر این که درآمد سرانه مردم کشورهای درحال توسعه نسبت به درآمد مشابه در کشورهای توسعه یافته بسیار کمتر است، این اختلاف با سرعت سرسام آوری رو به ازدیاد است. درحالی که در سال ۱۸۷۰ درآمد سرانه ثروتمندترین کشورها ۱۱ برابر درآمد فقیرترین کشورها بوده است. در سال ۱۹۶۰ این اختلاف به ۳۸ برابر و در سال ۱۹۸۵ به ۵۲ برابر و در سال ۲۰۰۳ به حدود ۵۰۰ برابر رسیده است.

این اختلاف عمیق بین دو قطب ثروت و فقر در دنیا را می توان در مظاهر دیگر آن هم دید. در سال ۲۰۰۲ شاخص توسعه انسانی متوسط کشورهای درحال توسعه ۰/۶۶۳ و شاخص های درآمد، آموزش و عمر آنها به ترتیب ۰/۶۲، ۰/۷۱ و ۰/۶۶ بوده است که با شاخص های موارد مشابه در کشورهای توسعه یافته که به ترتیب ۰/۹۳۵، ۰/۹۵، ۰/۹۷ و ۰/۸۹ بوده است، قابل مقایسه نمی باشد و گویای یک اختلاف عظیم است.

در این میان شاخه ای از دانش برای شناخت این مشکل و بررسی راه های برون رفت از آن بوجود آمده است، و مطالعات و بررسی های ارزشمند زیادی در سطوح کشوری و بین المللی در این قالب انجام گرفته است. باتوجه به اهمیت موضوع و گسترش حوزه آن از خواص به عموم مردم، انتشار کتابی در این زمینه که منطبق بر اطلاعات و آمار روز باشد، علاوه بر استفاده ای که برای دانشجویان دوره کارشناسی رشته های اقتصاد، حسابداری و مدیریت و سایر رشته های دانشگاهی دارد می تواند اطلاعات بسیار خوبی در اختیار عموم خوانندگان بگذارد. این کتاب برای این طراحی شده است تا

چالش های عمده توسعه پایدار امروز در سطوح جهانی و ملی و شاید حتی در سطوح محلی را به دانشجویان و دیگر اقشار مردم که به این امر علاقمند هستند معرفی کند و به آنها دیدی همه جانبه تر و واقعی تر از موقعیت کشور خود در صحنه جهانی بدهد.

از آنجا که توسعه یک فرایند جامع شامل تغییرات اقتصادی، اجتماعی و محیطی است، این کتاب توسعه را از جنبه های مختلف مورد بررسی قرار می دهد. این کتاب سعی در توضیح بعضی از روابط پیچیده بین جنبه های مختلف توسعه شامل رشد جمعیت، رشد اقتصادی، بهبود وضعیت آموزش و بهداشت، صنعتی شدن و فراصنعتی شدن، تخریب محیط زیست و جهانی شدن دارد. در این رابطه از دانشجویان و دانش پژوهان از طریق داده های آماری و مفاهیم تئوریک که در این کتاب عرضه شده است برای کشف این روابط دعوت می شود.

محمود حائریان